

جرم شناختی حریم خصوصی اماکن و اشخاص

تالیف:

سونیا چقامیرزا

انتشارات قانون یار

۱۳۹۵

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
۱۱.....	بخش اول
۱۱.....	کلیات و تاریخچه بحث
۸۳.....	بخش دوم
۸۳.....	محدود ساختن قلمرو حریم خصوصی به موجب قانون
۱۰۷.....	بخش سوم
۱۰۷.....	مصادیق حریم خصوصی و جرم انگاری در این راستا
۱۲۹.....	بخش چهارم
۱۲۹.....	بررسی حقوقی و جزایی حریم خصوصی اماکن و اشیاء
۲۰۵.....	منابع و مآخذ

مقدمه

بررسی اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نشانگر اینست که عبارت «حریم خصوصی» در هیچیک از اصول قانون اساسی به صراحت ذکر نشده است اما به طور کلی در مواردی حق بر حریم خصوصی در این قانون به رسمیت شناخته شده است. این حق را می توان در چند اصل مشاهده کرد. اصل ۲۲ مقرر می دارد: « حیثیت ، جان، مال ، حقوق ، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند. » این اصل به وضوح از حریم خصوصی جسمانی ، منازل و اماکن شخص حمایت می کند و از عبارت « حیثیت» در این اصل می توان به حمایت از اسرار شخص حکم کرد. گر چه حمایت از حیثیت و حمایت از حریم خصوصی اطلاعاتی علیرغم داشتن محدوده مشترک، می توانند در مواردی متمایز از هم باشند، بنابراین رابطه میان آنها رابطه عموم و خصوص من وجه است.

اصل ۲۳ قانون اساسی مقرر می دارد: «تفتیش عقاید ممنوع و هیچکس را نمی توان به صرف داشتن عقیده ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد.»

آزادی عقیده عبارت از این است که افراد بتوانند ، به انتخاب خود، در هر زمینه ای اشتغال ذهنی داشته باشند ، خواه این اشتغال امری باطنی و درونی و خواه بصورت موضعگیری عمومی باشد؛ یعنی آنکه هر کس بتواند، به دور از هر تحمیل و فشاری ، بیندیشد و بدون ترس ، باور خود را بیان نماید.^۱

با وجود آنکه آزادی عقیده به عنوان یک حق طبیعی مسلم قابل درک است ، ولی دارای آنچنان تبعات فردی، اجتماعی ، سیاسی، اخلاقی و ارزشی است که هم در عالم واقع، مواجه به برخوردهای متفاوت است و هم اینکه در نظام های سیاسی و حقوقی برای انتظام آن تدابیری اتخاذ شده است.

به عنوان مثال ماده ۱۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر اعلام می دارد: « هرکس حق دارد از آزادی فکر، وجدان و مذهب بهره مند شود . این حق متضمن آزادی تغییر مذهب یا عقیده و همچنین متضمن اظهار عقیده و ایمان و نیز شامل آزادی تعلیمات مذهبی و اجرای مراسم دینی

---

^۱ - Jacques Robert: Droit de l'homme et libertes fondamentales, p۵۲۸

می باشد. هرکس می تواند از این حقوق منفرداً یا مجتمعاً به طور خصوصی و عمومی برخوردار باشد.»

و یا براساس ماده ۱۸ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی:

« ۱- هرکس حق آزادی فکر، وجدان و مذهب دارد. این حق شامل آزادی داشتن یا نداشتن قبول یک مذهب یا معتقدات، به انتخاب خود، همچنین آزادی ابراز مذهب یا اعتقادات خود، خواه به طور فردی یا جمعی، خواه به طور علنی یا در خفا، آزادی در عبادت و اجرای آداب و اعمال و تعلیمات مذهبی.

۲- هیچکس نباید مورد اکراه واقع شود که به آزادی او در داشتن یا قبول یک مذهب یا معتقدات به انتخاب خودش، لطمه وارد آورد.

۳- آزادی ابراز مذهب یا اعتقادات را نمی توان تابع محدودیت هایی نمود، مگر آنچه منحصراً بموجب قانون پیش بینی شده و برای حمایت از امنیت، نظم، سلامت یا اخلاق عمومی یا حقوق و آزادی های اساسی دیگران ضرورت داشته باشد.» دولت ایران به موجب قانون مصوب ۱۳۵۴/۲/۱۷ به میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی ملحق شده است، مفاد ماده ۱۸ آن به عنوان منبع داخلی اصلی آزادی عقیده، در کنار اصل مذکور قابل بررسی است.

همچنین اعلامیه امحاء تمامی اشکال نابردباری و تبعیض مذهبی سند خاص حمایت از آزادی عقیده می باشد که طی قطعنامه شماره ۳۶/۵۵ در تاریخ ۲۵ نوامبر ۱۹۸۱ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسیده است.

در مقدمه این اعلامیه ۸ ماده ای که مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی را مورد اشاره قرار داده، به موضوع دین به عنوان عامل اساسی شناخت زندگی، صلح و عدالت عطف توجه شده است. مفاد این اعلامیه بر حق آزادی فکر، وجدان و دین (ماده ۱)، منع تبعیض و نابردباری مذهبی (ماده ۲ و ۳) و... تکیه دارد.^۲

و نیز اصل ۳۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران چنین بیان می کند که: «هتک حرمت و حیثیت کسی که به حکم قانون دستگیر، بازداشت، زندانی یا تبعید شده به هر صورت که باشد ممنوع و موجب مجازات است.» اصول ۲۳ و ۳۹ هر کدام به نحوی بیانگر حمایت از

^۱-سید محمد هاشمی، حقوق بشر و آزادیهای اساسی، نشر میزان، تهران، چاپ اول، پانیز، ۱۳۸۴، ص ۳۳۴

داده های شخصی حساس هستند. عقاید مذهبی ، فلسفی و سیاسی از مهمترین داده های شخصی حساس به شمار می روند. و جستجوی غیر قانونی پایگاه های داده و جمع آوری و پردازش داده های مربوط به عقاید شخصی می تواند مؤثرترین و خطرناکترین نوع تفتیش عقاید باشد . اصل ۲۳ را می توان مهمترین اصل قانون اساسی در حمایت از حریم خصوصی اطلاعاتی دانست . داده های شخصی مربوط به سوابق کیفری و همچنین داده های مربوط به پرونده های جاری کیفری، دسته دیگری از داده های حساس به شمار می روند که عبارت عام اصل ۳۹ را می توان ناظر بر این داده ها نیز دانست ، زیرا نقض اصول بکارگیری از داده های مربوط به محکومین و افراد تحت تعقیب می تواند موجب هتک حرمت و حیثیت این افراد شود و ممنوعیت این عمل منحصر به روش و وسیله خاصی نیست . اصل ۲۵ هم در زمینه حریم خصوصی ارتباطاتی بسیار حائز اهمیت است . این اصل مقرر می دارد : « بازرسی و نرساندن نامه ها ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس ، سانسور ، عدم مخابره و نرساندن نامه ها ، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی ، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس ، سانسور ، عدم مخابره و نرساندن آنها ، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون ». به این ترتیب از مجموع اصول مذکور می توان دریافت که قانون اساسی حق بر حریم خصوصی را به رسمیت می شناسد ولی این امر بایستی تصریح شود و در اولین بازنگری قانون اساسی ، تصریح این حق می تواند یکی از محورهای بازنگری باشد ، تا انجام چنین مهمی شورای نگهبان که مرجع تفسیر اصول قانون اساسی است می تواند طی یک تفسیر رسمی از اصول مذکور بر اقسام مهم حق بر حریم خصوصی صحه بگذارد و تا حدودی خلاء موجود را پر کند .

بخش اول

کلیات و تاریخچه بحث

داشتن حریم خصوصی یکی از حقوق اساسی بشر و مرتبط با حفظ مقام انسان و دیگر ارزشهایی است که کرامت انسانی برای ما به ارمغان می آورد. بر پایه این حق یک شخص یا گروه می تواند مسائل شخصی زندگی خود را از دسترسی دیگران دور نگه داشته یا اطلاعات مربوط به خود را تحت کنترل داشته باشد. علاوه بر این توسعه تکنولوژی و پیشرفت بشر، تعرض به حقوق و آزادیهای اشخاص را افزایش داده و متقابلاً برای حمایت بیشتر از آزادیهای شخصی، تکالیف و مسئولیتهای جدیدی بر دوش دولتها قرار گرفته است. تصویب اعلامیه های جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ و تاکید بر کرامت ذاتی انسانها و حق مسلم افراد در داشتن حریم خصوصی و منع دولتها و سایر اشخاص برای مداخله در زندگی خصوصی آنان، سر آغاز تحولات جدید و نوینی در حفظ و رعایت حقوق بشر تلقی گردیده و بر همین اساس اغلب دولتها با تصویب مقررات ملی و منطقه ای در حمایت از حریم خصوصی گامهای جدی برداشته اند.

۱-۱ تعاریف

۱-۱-۱ تعریف حریم خصوصی

با آنکه واژه « حریم خصوصی » در زبان محاوره و نیز در مباحث فلسفی، سیاسی و حقوقی مکرر استعمال می شود ولی هنوز تعریف یا تحلیل واحدی از این اصطلاح ارائه نشده است. مفهوم حریم خصوصی ریشه های عمیقی در مباحث انسان شناختی و جامعه شناختی و میزان ارزش آن در فرهنگ های مختلف دارد.

به طور کلی « حریم خصوصی » یک مفهوم سیال است که معانی مختلفی از جمله آزادی اندیشه، کنترل بر جسم خود، کنترل بر اطلاعات راجع به خود، آزادی از نظارت های دیگران، خلوت و تنهایی، حمایت از حیثیت و اعتبار و حمایت در برابر تفتیش ها و تجسس ها را شامل می شود.

دشواری تعریف حریم خصوصی و تعیین چارچوب ماهوی و صوری آن سبب شده است که برخی نظریه پردازان، هویت مستقلی برای آن قایل نشده و حمایت از آنچه را که

به حریم خصوصی موسوم شده به دیگر حقوق تثبیت شده، احاله دهند. بنابراین امروزه دو رویکرد مختلف در مورد هویت استقلالی حریم خصوصی وجود دارد:

۱- برخی علما با یک نگاه شکاکانه و انتقادی حریم خصوصی را مورد مطالعه قرار داده اند. مهم ترین ادعای این افراد آن است که حقی نسبت به حریم خصوصی وجود ندارد و حریم خصوصی چیز تازه ای نیست و مطلب خاصی هم نمی گوید زیرا، هر نفعی را که به عنوان نفع حاصل از حریم خصوصی مورد حمایت واقع شده است می توان در قالب نفع ها یا حق های دیگر مورد حمایت قرار داد؛ مثلاً حق مالکیت و یا حق بر امنیت جسمی. از این گروه به « تحویل گرایان » یاد می شود.

۲- در مقابل، بسیاری از نظریه پردازان بر این باورند که حریم خصوصی فی نفسه یک مفهوم با ارزش و با معناست. مناقشه های فلسفی اینان دربارهٔ تعریف حریم خصوصی در نیمهٔ دوم قرن بیستم برجسته شده و عمیقاً از تحولاتی که در عرصهٔ حمایت حقوقی و قانونی از حریم خصوصی صورت گرفته متأثر شده است. برخی برای دفاع از حریم خصوصی، بر کنترل اطلاعات راجع به افراد تأکید کرده اند، برخی دیگر مفهوم حریم خصوصی را موسع در نظر گرفته و از آن به عنوان دفاع از کرامت انسانی حمایت می کنند، برخی آن را برای حفظ صمیمیت ضروری دانسته اند. سایر مفسرین به این دلیل از حریم خصوصی دفاع کرده اند که آن را برای شکوفایی روابط گوناگون بین اشخاص ضروری می بینند یا آن را به عنوان معیاری دانسته اند که به انسان توانایی می بخشد تا دسترسی دیگران به خود را کنترل کند (گویسن در ۱۹۸۰ و آلن در ۱۹۸۸) یا آن را نه تنها به عنوان وسیله کنترل دسترسی دیگران بلکه وسیله تعالی بیان وافکار شخصی دانسته اند و سرانجام آنکه برخی مؤلفین از ترکیب تعاریف مذکور استفاده کرده اند.

به طور کلی این تعاریف را می توان در شش دسته تقسیم بندی کرد:

۱- حریم خصوصی عبارتست از حق داشتن تنهایی.

۲- حریم خصوصی یعنی دسترسی محدود دیگران به خود و توانایی ایجاد مانع در برابر دسترسی های ناخواسته به شخص.

۳- حریم خصوصی یعنی محرمانگی؛ یعنی پنهان ساختن برخی امور از دیگران.

۴- حریم خصوصی یعنی کنترل بر اطلاعات شخصی.

۵- حریم خصوصی یعنی حمایت از شخصیت و کرامت.

۶- حریم خصوصی یعنی صمیمیت و نزدیکی.

برخی از این تعاریف و برداشت ها برای افاده مفهوم حریم خصوصی به وسیله متوسل شده اند و برخی به هدف. بین این برداشت ها تداخل و هم پوشانی نیز وجود دارد. برای مثال کنترل بر اطلاعات شخصی برابر است با محدود ساختن دسترسی دیگران به انسان. بنابراین، برداشت های مذکور بر اساس اصول خاصی طبقه بندی نشده اند، بلکه گزینش و ارائه آنها در شش دسته صرفاً برای نشان دادن نظریه هایی است که درباره حریم خصوصی ارائه شده است.

به علاوه برخی از این تعاریف در تعیین ماهیت و اهمیت حریم خصوصی مضیق عمل کرده اند و برخی دیگر موسع. برخی مضیق هستند زیرا بعضی از جنبه های زندگی را که نوعاً خصوصی شناخته می شوند در بر نمی گیرند و برخی دیگر موسع هستند زیرا اموری را که نوعاً خصوصی شناخته نمی شوند از شمول تعریف خارج نمی سازند.

همچنین در گذشته توجیه حمایت از حریم خصوصی عمدتاً بر مبنای اصول اخلاقی صورت می گرفت، اما اکنون دو گرایش کلی در برخورد با حریم خصوصی به چشم می خورد:

۱- برداشت های توصیفی از حریم خصوصی: این برداشت ها بیان می دارد که در عمل و واقع چه چیزهایی به عنوان امور خصوصی حمایت شده اند.

۲- برداشت های دستوری از حریم خصوصی: این برداشت ها از ارزش حریم خصوصی و حدود شایسته برای حمایت از آن صحبت می کنند.

در هر یک از برداشت‌های مذکور، برخی متفکرین، حریم خصوصی را «نفع» تلقی می‌کنند برخی دیگر آن را یک «حق» اخلاقی یا قانونی می‌دانند که باید به وسیله قوانین جامع مورد حمایت قرار گیرد.

در اینجا به بررسی برخی تعاریف مشهور از حریم خصوصی می‌پردازیم:

از مضیق‌ترین و اولین تعاریفی که در باب حریم خصوصی ارائه شده است، می‌توان به تعریف نویسندگان مقاله «حق داشتن حریم خصوصی» اشاره کرد که حریم خصوصی را به «حق داشتن تنهایی» تعریف نموده‌اند. علیرغم گستردگی، این تعریف نزدیک به یک قرن مورد استفاده قرار گرفت. در دهه‌های ۱۹۷۰، ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ پیشرفت تکنولوژی اطلاعاتی، بررسی‌های بیشتر و عمیق‌تری را در معنای حریم خصوصی موجب شد.^۳

ادوارد بلوستین نقض حریم خصوصی را به عنوان یک اقدام توهین‌آمیز نسبت به شرافت، حیثیت و تمامیت بشری قلمداد می‌کند. به گفته بلوستین: «انسانی که مجبور است تا تمام دقایق زندگی‌اش را در میان دیگران بگذارند و تمامی نیازها، افکار، آرزوها، تمایلات یا خشنودی او تابع نظر عمومی باشد محروم از فردیت خویش و تمامیت و شرافت بشری است، چنین فردی با توده مردم ادغام شده و نظرات او هرگز از نظرات عموم متمایز نمی‌شود، خواسته‌های او شناخته شده بوده و همیشه به چیزهای مورد قبول عموم متمایل است، احساسات او از آنجا که آشکارا ابراز می‌شود کیفیت صمیمت منحصر به فرد شخصی را فاقد بوده و از احساسات تمام انسان‌ها ناشی می‌شود، چنین موجودی گرچه ذی‌شعور و مدرک است ولی موجود مثلی بوده و فرد به شمار نمی‌رود».^۴

³ - Carolyn Doyle and Bagaric : The right to Privacy : Appealing but Flawed, *International Journal of Human Rights* , v.9, No.1, p.6.

^۲ - باقر انصاری، حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام، تطبیقی و ایران، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی